

**Strategic Plan for Development of Border Cities of Iran (Case Study:
Border city of Astara Port)**

Ali Akbar Salaripour¹, Assistant Professor in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran– Farangis Alizadeh Jorkouyeh, MA in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran. – Alieh Faridi Fashtami, MA in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran.– Hamidreza Yousefi Matek, MA in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran. - Niloufar Abdollahi Haki Garmroudi, MA in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran. - Amir Hossein Hassanli, MA in Urban Planning, University of Guilan, Rasht, Iran.

Received: 27, March, 2021

Accepted: 07, July, 2021

Abstract

In the present era, the transition from the model of comprehensive urban plans to strategic planning has been considered due to its combined nature, flexibility and dynamism in order to solve future problems and developments. On the other hand, border cities are one of the most sensitive points due to their proximity to neighboring countries. Therefore, in this study, the border city of Astara port has been selected as a case study due to its special location. The main purpose of this study is to identify the capabilities and obstacles in the border city of Astara port and analyze effective strategies in the development of this city. The present study is quantitative. The statistical population in this study is the residents of Astara and the samples were selected using simple random sampling method. To collect the data, a semi-structured interview was conducted with 200 residents of Astara. The SWOT matrix has been used to analyze internal and external factors and the QSPM method has been used to prioritize the strategies. The results of the research indicate that the outcome of the strategies developed for this border city is in an aggressive position and the three strategies of using the strong edge of the Caspian Sea in order to use the potential of attracting foreign tourists, strengthening the coastal and border markets to increase tourism, and the economy prosperity of the city by creating the platforms for holding events have the highest score of attractiveness, respectively. This means that with proper and principled planning and by taking advantage of the strengths and opportunities of this city, we can take steps towards sustainable development and economic prosperity of this city.

Keywords: Strategic plan, Border city, Astara city, SWOT, QSPM.

¹ (Corresponding Author).

Email: salaripour@guilan.ac.ir

فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره دهم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰

صص ۱۷۴-۱۴۳

برنامه راهبردی توسعه شهرهای مرزی ایران، مطالعه موردی؛ شهر مرزی بندر آستارا

علی اکبر سالاری پور^۱ استادیار شهرسازی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

فرنگیس عزیززاده جورکویه - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

عالیه فریدی فستمی - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

حمیدرضا یوسفی ماتک - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

نیلوفر عبدالهی حاکی گرمودی - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

امیر حسین حسینی - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۰۷

چکیده

در عصر حاضر، گذار از الگوی طرح‌های جامع شهری به سمت برنامه‌ریزی راهبردی با توجه به خاصیت ترکیبی، انعطاف‌پذیری و پویایی آن در جهت حل مسائل و تحولات آینده مورد توجه قرار گرفته است. از طرفی، شهرهای مرزی با توجه به همسایگی بسیار نزدیک به کشورهای مجاور، یکی از حساس‌ترین نقاط هستند. لذا در این پژوهش، شهر مرزی بندر آستارا به دلیل موقعیت ویژه، به‌عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است. هدف اصلی پژوهش حاضر، شناخت قابلیت‌ها و موانع موجود در شهر مرزی بندر آستارا و تحلیل راهبردهای مؤثر در توسعه این شهر است. روش تحقیق پژوهش حاضر کمی است. جامعه آماری در این پژوهش، ساکنین شهر آستارا و نمونه‌گیری از نوع تصادفی ساده می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختارمند با ۲۰۰ نفر از ساکنین شهر آستارا انجام گرفته است. جهت تحلیل عوامل داخلی و خارجی از ماتریس SWOT و همچنین برای اولویت‌بندی راهبردها از روش QSPM استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که برآیند راهبردهای تدوین شده برای این شهر مرزی، در موقعیت تهاجمی قرار دارد و سه راهبرد بهره‌گیری از لبه قوی دریای کاسپین در راستای استفاده از پتانسیل جذب گردشگران خارجی، تقویت بازارچه‌های ساحلی و مرزی در راستای افزایش گردشگری و رونق اقتصادی شهر از طریق ایجاد بسترهای برگزاری رویدادها، به ترتیب دارای بیش‌ترین نمره جذابیت می‌باشند. این بدان معنی است که با برنامه‌ریزی صحیح و اصولی و با بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌های این شهر، می‌توان در جهت نیل به توسعه پایدار و رونق اقتصادی این شهر گام برداشت.

واژگان کلیدی: برنامه راهبردی، شهر مرزی، شهر آستارا، SWOT، QSPM.

گرایش به شهر و شهرنشینی، پدیده‌ای فراگیر در کشورهای جهان است، به طوری که طبق پیش‌بینی‌های سازمان ملل تا سال ۲۰۳۰ بیش از ۶۰ درصد جمعیت جهان در نواحی شهری زندگی خواهند کرد. از این رو عواملی همچون ازدیاد روند شهرنشینی، عدم آمادگی مناطق شهری برای پاسخگویی به نیازهای جامعه، دیدگاه و روندهای برنامه‌ریزی بخشی، منجر به بروز مشکلات جدی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و فیزیکی در شهرها شده است (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۸). از این رو، ابزارها و رویکردهای مختلفی در جهت مقابله با این مشکلات در شهرها ظهور کرده‌اند، در این میان یکی از کارآمدترین ابزارهای مقابله با مشکلات و چالش‌های شهری، تهیه طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری است. در کشور ایران طرح‌های توسعه شهری اغلب به صورت الگوی طرح‌های جامع و تفصیلی قرار دارند، به طوری که این الگو در ایران حدود نیم‌قرن پیش تحت تأثیر یک رویکرد جهانی (شهرسازی مدرن و برنامه‌ریزی جامع) در کشور رواج پیدا کرد (مهدی‌زاده، ۱۳۹۵: ۴۳۹). این طرح‌ها به دلیل این که بیشتر کالبدی، ایستا و سنتی بوده و در تدوین آن‌ها ابعاد اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی لحاظ نشده است، نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای فعلی شهرها باشند. همچنین طرح‌های مذکور در عمل غیرقابل انعطاف، طولانی مدت و در نهایت قابلیت اجرای چندانی ندارند، و میزان تحقق اهداف پیش‌بینی شده در آن‌ها ناچیز است. بنابراین در زمان حال، عبور از الگوی طرح‌های جامع شهری به سوی برنامه‌ریزی استراتژیک (راهبردی) مورد توجه قرار گرفته است (سلیمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۲۸). امروزه در عرصه ملی و بین‌المللی کشور ایران، شهرهای مرزی با توجه به همسایگی بسیار نزدیک به کشورهای مجاور، یکی از حساس‌ترین نقاط از دیدگاه مسئولان کشور هستند که جدای از مقوله امنیت پایدار این نواحی، باید توسعه در ابعاد مختلف آن‌ها در نظر گرفته شود (زینده و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۹). وجود پتانسیل‌های مختلف در این مناطق و همچنین ویژگی‌هایی چون دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت، تفاوت‌های فرهنگی، تهدیدات خارجی، تبادللات مرزی و... اهمیت ویژه‌ای را در برنامه‌ریزی‌های توسعه کشور به این مناطق داده است. لذا از آنجا که امروزه، مناطق مرزی و

شهرهای واقع در آن، برای بسیاری از کشورها فرصت، تلقی می‌شود و توجه بیشتر به این شهرها و بررسی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای آن‌ها جهت نیل به توانمندی‌ها، ضرورتی اساسی برای تدوین برنامه توسعه این شهرها ایجاد کرده است (نجفی، ۱۳۹۸: ۷۷۴). بنابراین برنامه‌ریزی توسعه شهرهای مرزی با توجه به پتانسیل‌های درونی این شهرها، علاوه بر افزایش کیفیت زندگی ساکنین آن‌ها، موجب پایداری در سطوح منطقه‌ای و ملی نیز خواهد شد.

با توجه به مطالب مذکور، در عصر حاضر برنامه‌ریزی توسعه راهبردی در مقابل طرح‌های خشک و بی‌روح جامع و تفصیلی، یکی از کارآمدترین ابزارها جهت مقابله با چالش‌ها و مشکلات شهری و همچنین افزایش سطح کیفیت شهرها است، از طرفی شهرهای مرزی به دلیل موقعیت استراتژیک و همچنین پتانسیل‌های درونی خود، لزوم تدوین یک برنامه‌ریزی راهبردی را طلب می‌کنند. لذا در این پژوهش یکی از شهرهای مرزی بخش شمالی کشور، شهر مرزی بندر آستارا به سبب ظرفیت‌های بالای اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و اهمیت آن در سطح منطقه‌ای و ملی، به‌عنوان مطالعه موردی انتخاب شده است.

شهر مرزی بندر آستارا در شمال استان گیلان در نقطه مرزی جمهوری آذربایجان و ایران قرار دارد که دارای پتانسیل‌ها و قابلیت‌های فراوانی در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... می‌باشد. این شهر از نظر جغرافیایی بر سر سه‌راه قرار دارد: راه جنوبی آن از کنار دریای کاسپین به بندر انزلی و راه شمالی آن از کنار همین دریا به جمهوری آذربایجان کشیده شده است. راه غربی آن که از حیران می‌گذرد، به اردبیل می‌رسد. آستارا از لحاظ اقتصادی، در استان و کشور نقش تعیین‌کننده‌ای دارد؛ به‌طوری‌که یکی از ۳۰ شهر گردش‌پذیر ایران، سومین مرز فعال کشور در زمینه صادرات و واردات، رتبه نخست صادرات و بزرگ‌ترین گمرک زمینی شمال کشور، از امن‌ترین و پرتددترین مرزهای زمینی کشور، دومین منبع درآمد استان گیلان و دارای بیشترین سهم ارزشی صادرات چمدانی در کشور است. علاوه بر این، بندر آستارا نخستین بندر خصوصی کشور و پنجمین بندر فعال ترانزیتی شمال کشور می‌باشد (طولابی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۶). اما متأسفانه علی‌رغم وجود چنین توانمندی‌هایی، شهر آستارا هنوز نتوانسته از پتانسیل‌های

موجود خود استفاده کرده و گام‌هایی را در جهت توسعه بردارد و این امر حاکی از این است که مدیریت اصولی و توأم با آینده‌نگری توسط مدیران و سازمان‌های متولی امر در این شهر وجود ندارد. از سوی دیگر، مانع اساسی و ضعف بزرگ در راه رسیدن به توسعه این شهر، به مسائل مدیریتی و ضعف در زیرساخت‌ها، عدم مشارکت زیربنایی و عدم جذب مناسب سرمایه بازمی‌گردد (طولابی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴). با توجه به اهمیت وجود پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های موجود در شهر آستارا، توسعه‌یافتگی این شهر به جهت موقعیت استراتژیک آن می‌تواند باعث ارتقای پایداری این شهر گردد. بنابراین لزوم تهیه برنامه توسعه راهبردی برای این شهر، آن را به سوی توسعه پایدار در همه ابعاد آن سوق خواهد داد و آن را در مسیری هدایت خواهد کرد که باعث افزایش سطح کیفیت زندگی ساکنین آن شود. لازم به ذکر است که با توجه به اهمیت مشارکت‌پذیری در فرایند تهیه برنامه راهبردی، تحقیق حاضر در پی آن است که با مشارکت ساکنین شهر به تدوین راهبردهای مؤثر در توسعه شهر آستارا گام بردارد. از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر، شناخت قابلیت‌ها و موانع موجود در مسیر توسعه شهر مرزی بندر آستارا و تحلیل راهبردهای مؤثر در توسعه این شهر است. در راستای هدف اصلی، این تحقیق به دنبال پاسخ به سؤالات زیر است؛

(۱) نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید در شهر مرزی بندی آستارا کدام‌اند؟

(۲) چه راهبردهایی شهر بندری آستارا را به سوی توسعه پایدار هدایت می‌کند؟

پیشینه پژوهش

هادی‌زاده و همکارانش در سال ۱۳۹۴ در پژوهشی با عنوان "تحلیل راهبردهای توسعه منطقه مرزی آستارا با استفاده از مدل "SWOT به بررسی و شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای منطقه مرزی آستارا و ارائه راهبردهای توسعه بر اساس ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در منطقه و همچنین بررسی اهمیت استراتژیک این منطقه جهت توسعه آتی پرداختند. روش تحقیق به کار برده شده در این پژوهش، ماهیت توصیفی - تحلیل داشته و همراه با بررسی‌های میدانی بوده است. تحلیل‌ها و نتایج مستخرج از آن نشان می‌دهد که راهبرد مناسب برای توسعه پایدار شهرستان آستارا یک راهبرد تهاجمی است و می‌بایست

مشارکت از پائین به بالا را ضمیمه آن کرد تا توسعه واقعی برای این منطقه حاصل شود. طولابی نژاد و همکارانش در سال ۱۳۹۸، در مقاله "راهبردهای توسعه گردشگری در شهر ساحلی آستارا" از ماتریس SWOT جهت تدوین راهبردهای مؤثر در توسعه گردشگری شهر آستارا بهره بردند. آن‌ها به این نتیجه دست یافتند که مانع اساسی و ضعف بزرگ در راه رسیدن به توسعه این منطقه، به مسائل مدیریتی، بودجه و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی و ضعف در زیرساخت‌ها بازمی‌گردد. شکوهی و همکارانش پژوهشی با عنوان "برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM" در سال ۱۳۹۵ انجام دادند که نتایج کار آن‌ها نشان‌دهنده موقعیت تدافعی و وضعیت نامناسب شهر بیرجند به لحاظ برخورداری از شاخص‌های راهبرد CDS است. اکبری و همکارانش در سال ۲۰۱۸ در مقاله‌ای با عنوان "بررسی توسعه منطقه‌ای شهرهای مرزی کردستان با استفاده از شاخص‌های توسعه شهری پایدار (ناحیه مورد مطالعه: استان کردستان)"، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده نمودند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که شهرهای استان کردستان به لحاظ شاخص‌های توسعه وضعیت خوبی ندارند و نابرابری‌های زیادی در این شهرها در ابعاد اقتصادی، زیربنایی، آموزشی، بهداشتی، فرهنگی و رفاه وجود دارد. صفرزاده در سال ۱۳۹۸ در پژوهشی با عنوان "تحلیل جایگاه شاخص‌های راهبرد توسعه شهری در شهرهای مرزی (مورد مطالعه: شهر مرزی قاین)" با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به این نتایج دست یافتند که شهر قاین به لحاظ شاخص‌های مدل CDS در وضعیت رقابتی قرار داشته و در صدر اولویت‌های دستیابی به شهر دانش‌بنیان و صنعتی قرار دارد. کنیپ‌اسچایلد در سال ۲۰۰۵، در مقاله‌ای با عنوان "پتانسیل‌های همکاری فرامرزی برای توسعه شهری استراتژیک در مناطق مرزی" به این موضوع می‌پردازد که چگونه شهرها در مناطق مرزی بهتر می‌توانند با چالش‌های آینده خود کنار بیایند و رقابت استراتژیک فرامرزی با کشورهای همسایه خود را بهبود بخشند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که شرط لازم برای رقابت در مناطق مرزی و شهرها، همکاری پیوسته با ادارات است و چالش‌های آینده فراتر از صرفاً سیاست‌های

نمادین خواهد بود. پورمجیدی و همکارانش در سال ۱۳۹۸ در پژوهشی با عنوان "بررسی و تحلیل استراتژی‌های توسعه در شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهرهای کشور ایران و ترکیه)" با استفاده از روش دلفی و مدل¹ AHP، راهبرد تهاجمی- رقابتی (SO) با امتیاز وزنی ۰,۸۳۹، به‌عنوان راهبرد اصلی و راهبرد بازنگری (WO) با امتیاز ۰,۶۵ به‌عنوان راهبرد جایگزین انتخاب شدند. مشکینی و همکارانش در سال ۱۳۹۷ در مقاله‌ای با عنوان "تبیین عوامل مؤثر بر توسعه آینده شهرهای مرزی (مورد مطالعه: شهر بانه)" به بررسی رویکردها و تفکرات نوین در زمینه برنامه‌ریزی شهری با استفاده از روش پیمایشی پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات آن‌ها حاکی از آن است که تولید ملی، میزان ورود کالا، میزان ورود گردشگر، حمل‌ونقل شهری و استانی و سرمایه‌گذاری، متغیرهای کلیدی تأثیرگذار بر توسعه آتی شهر بانه هستند.

زبینده و همکاران در سال ۱۳۹۱ در مقاله‌ای با عنوان "چگونگی توسعه شهرهای مرزی در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴" به بررسی چگونگی توسعه شهرهای مرزی در افق ۱۴۰۴ پرداخته‌اند. روش تحقیق آن به‌صورت توصیفی- تحلیلی بوده و نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که برای رسیدن به توسعه شهرهای مرزی- ساحلی بیش از آن که به رویکرد اقتصادی و اجتماعی توجه شود، باید به‌موازات آن نسبت به توسعه فرهنگی توجه شود.

مبانی نظری

برنامه‌ریزی راهبردی

شهرها خیلی سریع خود را به‌عنوان عامل قطعی آینده اقتصادی کشورها در سطح بین‌المللی معرفی کردند (اشرفی، ۱۳۸۸: ۸۹). شهر به‌عنوان واقعیتی جغرافیایی، اقتصادی، سیاسی و جامعه‌شناختی در هر دوره از رشد و تکامل خود متأثر از این عوامل است. سازمان بخشیدن به شهر و چگونگی رشد و تحول آن نیازمند موضوع شناسی شهر و مسائل شهری و درنهایت برنامه‌ریزی برای آن است. با توجه به این مسائل، مدیریت شهری نیازمند برنامه‌ریزی بلندمدت و هوشمندانه‌ای جهت تهیه کلیه احتیاجات حال و آینده شهروندان و

1 Analytic Hierarchy Process
2 Strengths-Opportunities
3 Weaknesses- Opportunities

شهرنشینان است (صفر زاده، ۱۳۹۸: ۸۳). برنامه‌ریزی راهبردی روشی ارائه می‌کند که با کمک آن، شهرها می‌توانند نقاط قوت و ضعف خود را شناسایی کنند. این نوع از برنامه‌ریزی، استراتژی‌های اصلی توسعه محلی را تعریف می‌کنند (Cities et al., 2010). به بیانی دیگر برنامه‌ریزی راهبردی یک نوع برنامه‌ریزی فرایندی است. دلیل فرآیندی بودن برنامه‌ریزی راهبردی در نوع و گونه پدیده‌هایی است که برای آن‌ها برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد. در برخورد و برنامه‌ریزی این پدیده‌ها از آنجا که دائماً در حال تغییر هستند، باید گونه‌ای از برنامه‌ریزی انجام گیرد که قابلیت بازخورد و تطبیق شرایط جدید در آن‌ها وجود داشته باشد (بهزادفر، زمانیان، ۱۳۸۷: ۹۰). از این رو می‌توان این گونه بیان کرد که برنامه‌ریزی راهبردی، رویکردی است که بر تهیه و اجرای سند راهبرد توسعه شهر تأکید داشته و تدوین آن بر پایه چشم‌انداز سازی و مشارکت شهروندان صورت می‌گیرد (خلیل آبادی، ۱۳۹۰: ۶۹).

شهر مرزی

به‌طور ذاتی، هر جا که واحد سیاسی نهادینه‌شده، مرز سیاسی هم وجود دارد (نجفی، ۱۳۹۸: ۷۷۵). مرزهای کشورها، به‌عنوان گلوگاه هر کشور و نقطه عطفی در ایجاد تحولات بنیادی در اعصار مختلف تاریخ کشور هستند (پیری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۸۹). امروزه، توسعه کالبدی شهرها یکی از مباحث اساسی شهرهای کشورهای در حال توسعه به‌ویژه ایران است. این موضوع در شهرهای مرزی به دلیل دور بودن از شهرهای مرکزی و مرزی بودن آن‌ها، نظر به ممانعت از مهاجرت مردم، اهمیت بیشتری می‌یابد (سلمانی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹). در این شهرها، با توجه به موقعیت و عملکردشان، هم نیروهای جهانی و هم نیروهای محلی بر پایداری آن‌ها تأثیر گذارند (Mokhtari Malek-Abadi et al, 2016: 625). در سال‌های اخیر، همکاری میان ملت‌ها به یک مسئله حیاتی در جهت توسعه پایدار شهرهای همسایه در مناطق مرزی تبدیل شده است (Kurowska-Pysz et al, 2018: 1). شهرهای مرزی با توجه به موقعیت ویژه خود که در کنار کشورها یا استان‌ها به‌صورت منفرد و منزوی قرار گرفته‌اند، به لحاظ اقتصادی ضعیف و شکننده خواهند بود زیرا مرزهای ملی و کشوری سبب قطع شدن و حذف مناطق وابسته خواهند بود. البته رشد و رونق فعالیت‌های

تجاری در مرزها تأثیرات مثبتی در توسعه این مناطق خواهند داشت (محموددی و زیاری، ۱۳۹۳: ۴۲).

راهکارهای توسعه شهرهای ساحلی

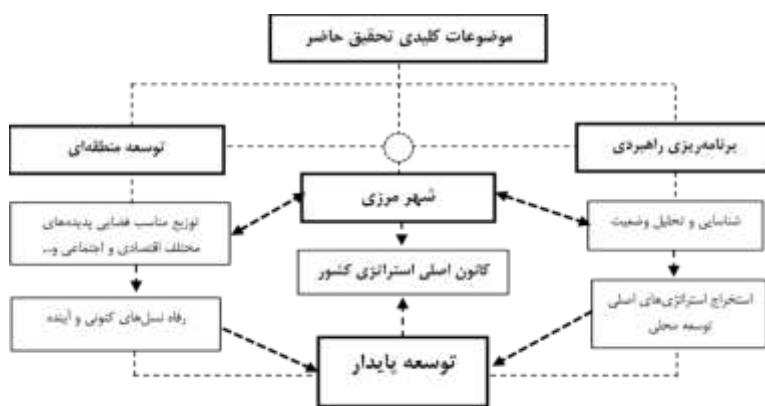
گردشگری ساحلی از بزرگ‌ترین فعالیت‌های گردشگری در جهان است که با رشد شتابنده خود به فعالیتی چندمنظوره مبدل گشته است. به طوری که توسعه گردشگری و تفریحات مربوط به آن از عوامل مؤثر در شکل‌دهی الگوی توسعه نواحی ساحلی بوده و تأمین‌کننده مزایای مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی بسیاری برای جامعه میزبان است. طی سال‌های اخیر نیز دامنه گردشگری، از میدان محصور مکان‌های باستانی به محیط طبیعی کشانیده شده است، در این بین نقش سواحل به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری، اهمیتی روزافزون یافته است. سواحل واقع در نواحی شهری، فرصت مناسبی جهت توسعه اقتصادی، اجتماعی، و زیست‌محیطی را در شهرهای حاشیه دریا فراهم می‌کند (جمالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۰). مناطق ساحلی در طول تاریخ به محیطی پویا و بااهمیت منحصربه‌فرد نه تنها از حیث تنوع گونه‌های حیاتی و اکوسیستمی، بلکه به لحاظ توسعه جامعه بشری نیز تبدیل شده‌اند. بخش عمده‌ای از فرایندهای اجتماعی و اقتصادی در نواحی ساحلی رخ داده و از آن تأثیر می‌پذیرد (دیوسالار و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۵-۱۸۴). در خصوص مبانی نظری گردشگری ساحلی شهری دو راهبرد تأثیرگذار وجود دارد:

۱. گردشگری ساحلی به‌عنوان راهبردی برای توسعه شهری: در این رویکرد گردشگری ساحلی، به دلایل زیر، موتور توسعه معرفی شده است:
 - الف) گردشگری ساحلی منبع شغل و درآمد است، ب) این نوع گردشگری زنجیره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی را به وجود می‌آورد، ج) از منابع محیطی موجود در شهرهای ساحلی بهره‌برداری می‌شود و د) گردشگری شهری تقاضای صنایع دستی، هنرهای سنتی و فعالیت‌هایی را که نیاز به نیروی کار بیشتری دارند، بالا می‌برد.
۲. گردشگری ساحلی به‌عنوان ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی: در این رویکرد رابطه سه‌گانه میان جامعه میزبان، سرزمین آن، جامعه میهمان و صنعت گردشگری

برقرار است. گردشگری ساحلی می‌تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد (حسینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

توسعه منطقه‌ای پایدار

توسعه، ثمره تحولات طولانی مدت است (Heydari & Bakhtar, 2018: 799). در پی بروز مشکلات و مسائل زیست محیطی ناشی از رشد بی‌رویه فعالیت‌های اقتصادی و به‌ویژه صنایع موجب طرح ریزی مفهوم توسعه پایدار را بیش از پیش مطرح ساخته است (طالشی و گلچینی، ۱۳۹۷: ۳۸۲). توسعه پایدار شهری، شکلی از توسعه امروزی است که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند (کلانتری خلیل آباد و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۰۸). توسعه منطقه‌ای اصطلاحی است که در ادبیات توسعه اغلب با اصطلاح برنامه‌ریزی منطقه‌ای همراه است (رهنما و توانگر، ۱۳۸۹: ۱۵۶). رسیدن به توسعه پایدار در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و فضایی در کنار وجود امنیت دو عامل اصلی رونق مناطق مرزی است. زمانی که رونق و شکوفایی در یک منطقه وجود داشته باشد اما امنیت وجود نداشته باشد، نتایج حاصل عدم کارآیی نقاط قوت و فرصت‌های آن منطقه در ابعاد مختلف خواهد شد و در نتیجه خود آن قابلیت‌های توسعه با تهدید مواجه خواهد شد (هادی زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۰). با توجه به مطالب مذکور، در تصویر شماره ۱، مدل مفهومی پژوهش ارائه گردیده است.



شکل شماره ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر کمی بوده و بر اساس هدف، از نوع تحقیق کاربردی است. به منظور جمع آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای با سؤالات باز در ارتباط با قابلیت‌های توسعه در شهر آستارا، مسائل و مشکلات موجود در شهر و ارائه راه‌حل‌های موجود در ارتباط با مسائل و مشکلات موجود تدوین شد و روایی سؤالات پرسشنامه توسط مسئولین و کارشناسان شهرداری بندر آستارا تأیید گردید. جامعه آماری در این پژوهش، تمام ساکنین شهر آستارا در نظر گرفته شده‌اند. نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده است. مصاحبه نیمه‌ساختارمند از طریق سؤالات باز پرسشنامه، با ۲۰۰ نفر از ساکنین شهر آستارا انجام گرفت. لازم به ذکر است که مصاحبه‌شوندگان، ساکنین شهر آستارا اعم از شهروندان، کسبه و مسئولین و کارشناسان بوده‌اند. توجه به گروه‌های مختلف در شهر به آن دلیل بوده که نظرات طیف گسترده‌ای از ساکنان شهر پوشش داده شود. لازم به ذکر است که هر مصاحبه در حدود ۳۰ دقیقه به طول انجامید، بعد از ۱۵۰ مصاحبه، اشباع نظری صورت گرفت و از این پس اطلاعات جدیدی دریافت نشد ولی با این حال مصاحبه تا ۲۰۰ مورد دیگر ادامه پیدا کرد تا پایایی و اطمینان از داده‌های دریافتی صورت پذیرد. سپس داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به صورت کیفی و با ارائه نمودارهایی در EXCEL مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و از اطلاعات کیفی به دست آمده در این بخش، برای تشکیل ماتریس SWOT استفاده شد. در گام بعدی، جهت تحلیل عوامل داخلی و خارجی، ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE MATRIX) تشکیل گردید و اولویت‌بندی راهبردها نیز با استفاده از روش QSPM انجام گرفته است.

ماتریس SWOT

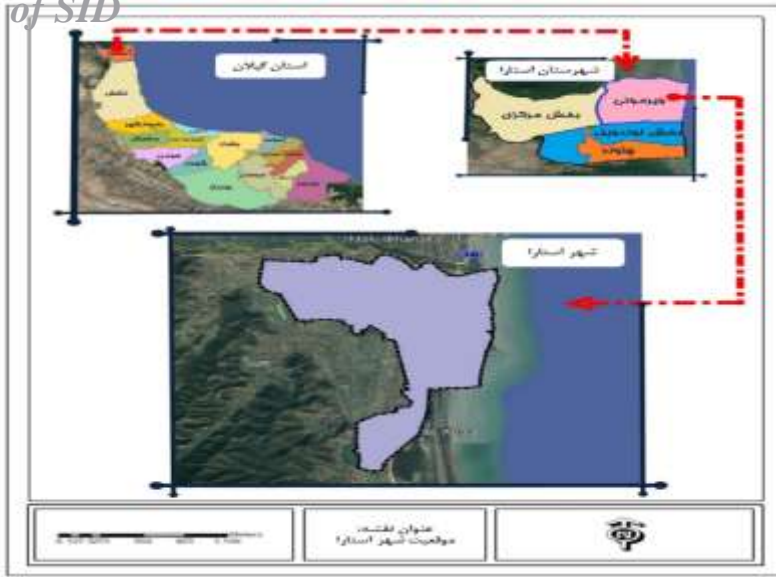
مدل سوات تحلیلی سیستماتیک را برای شناسایی ویژگی‌های برجسته شهرها و انتخاب استراتژی‌هایی که بهترین تطابق بین آن‌ها را ایجاد می‌نماید، ارائه می‌دهد. از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند (ضرابی و محبوب فر، ۱۳۹۲: ۴۰).

روش QSPM

یکی از تکنیک‌ها و ابزارهای بسیار شایع در ارزیابی گزینه‌های استراتژیک و مشخص نمودن جذابیت بین استراتژی‌هایی که در مرحله تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد، ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی است. این تکنیک مشخص می‌نماید که کدام یک از گزینه‌های استراتژیک انتخاب شده، امکان‌پذیر است و در واقع این استراتژی‌ها را اولویت‌بندی می‌نماید (ضرابی و محبوب فر، ۱۳۹۲: ۴۳).

محدوده مورد مطالعه

آستارا شهری بندری-مرزی در مرکز شهرستانی به همین نام و در شمالی‌ترین نقطه استان گیلان قرار دارد. آستارا از شرق به دریای کاسپین، از شمال به آستارای آذربایجان، از غرب به استان اردبیل و از جنوب به شهرستان تالش در استان گیلان محدود شده است. رودخانه آستاراچای، آستارای ایران را از آستارای آذربایجان جدا می‌سازد (طولابی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۶). مرز ایران و آذربایجان در طول رودخانه آستاراچای ۳۵ کیلومتر است و آب این رودخانه از کوه‌های مرز استان گیلان و آذربایجان شرقی به نام «گدوک» سرچشمه گرفته و به دریای کاسپین می‌ریزد (صلاح کار و زیننده کپته، ۱۳۹۴: ۴۸). شهر آستارا با مساحتی بالغ بر ۱۵,۰۳ کیلومتر مربع با فاصله ۱۷۲ کیلومتری از رشت قرار دارد. شهر آستارا در زمین‌های هموار ساحلی قرار گرفته و بلندی سطح آن در حدود ۲۸ متر از سطح دریای آزاد پائین‌تر است. شهر آستارا از نظر جمعیتی، طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، دارای جمعیت کل ۵۱۵۷۹ نفر است که از این تعداد، ۲۵۸۷۳ نفر مرد و ۲۵۷۰۶ نفر زن هستند. تعداد کل خانوار ۱۶۶۹۶ نفر و متوسط بعد خانوار در این شهر، ۳,۰۹ نفر است. موقعیت جغرافیایی این شهر مرزی در تصویر شماره ۱ قابل مشاهده است.



شکل شماره ۲. موقعیت شهر مرزی بندر آستارا

بحث و یافته‌ها

اطلاعات دموگرافیک یا ویژگی‌های جمعیت‌شناسی پرسش‌شوندگان که در این پژوهش ۲۰۰ نفر از ساکنین شهر مرزی بندر آستارا هستند، به صورت جدول شماره ۱ می‌باشد.

جدول شماره ۱- درصد فراوانی اطلاعات جمعیت‌شناسی پرسش‌شوندگان

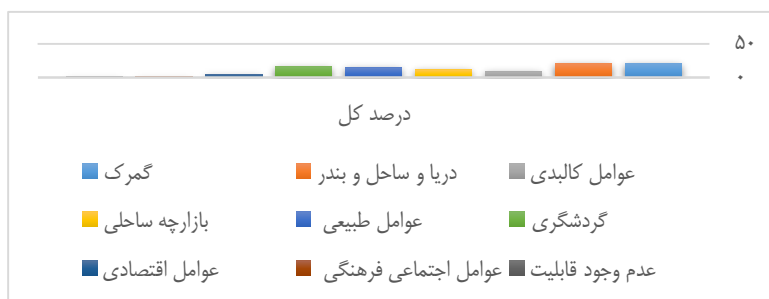
دسته‌ها	جزئیات دسته‌ها	درصد فراوانی
توزیع جنسیتی	مرد	۸۳/۷
	زن	۳/۱۶
	> ۲۰	۵/۳
	۲۰-۲۹	۳/۱۷
توزیع گروه سنی	۳۰-۳۹	۹/۳۳
	۴۰-۴۹	۲۳
	۵۰-۵۹	۶/۹
	>= ۶۰	۴/۱۰
تحصیلات	زیر دیپلم	۱۹
	دیپلم	۵/۲۶

۲/۸	فوق دیپلم
۲/۲۵	لیسانس
۱/۲۱	فوق لیسانس و بالاتر
۷/۳	۱-۵
۸/۵	۶-۱۰
۳/۸	۱۱-۱۵
۳/۱۷	۱۶-۲۰
۴/۶	۲۱-۲۵
۵/۵۸	>۲۵

مدت سکونت در شهر (سال)

قابلیت‌های توسعه شهر

مهم‌ترین قابلیت‌های توسعه شهر مرزی بندر آستارا از نظر ساکنین شهر، عبارت‌اند از: دریا، ساحل، بندر، گمرک، گردشگری (تالاب استیل، آبشار لاتون، آبشار زمرد و گردنه حیران)، عوامل طبیعی (جنگل، کوه، چشمه‌های آب گرم و...) و بازارچه ساحلی. این بخش نشان‌دهنده آن است که این شهر مرزی دارای قابلیت‌های بالقوه متعددی جهت توسعه است. در شکل شماره ۳، قابلیت‌های توسعه شهر آستارا نشان داده شده است.

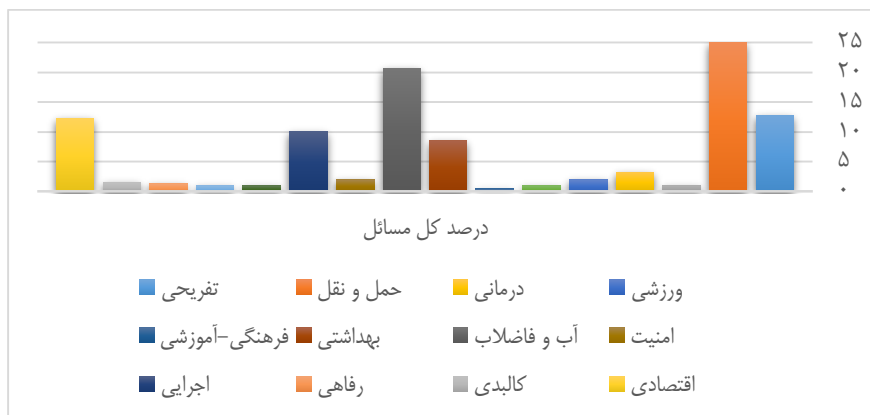


شکل شماره ۳. قابلیت‌های توسعه شهر آستارا

مسائل و مشکلات شهر آستارا

مهم‌ترین مسائل و مشکلات شهر مرزی بندر آستارا از نظر ساکنین شهر عبارت‌اند از: حمل‌ونقل (معیار نامناسب از نظر عرض نامناسب و آسفالت نامطلوب)، عدم وجود سیستم جمع‌آوری و هدایت فاضلاب و آب‌گرفتگی معابر، کمبود مراکز تفریحی و کمبود

زمینه‌های اشتغال. با توجه به مسائل و مشکلات ذکر شده، راهبردهای مرتبط با نوسازی و بهسازی فضاهای شهری به دلیل آن که به تقویت زیرساخت‌های شهری نیز توجه دارند، می‌توانند مشکلات مربوط به حمل و نقل و فاضلاب شهر را تا حدودی بهبود بخشند. از طرفی با تمرکز بر راهبردهای گردشگری می‌توان موجب تقویت مراکز تفریحی و جذب گردشگران و در نتیجه رونق اقتصادی شهر شد. مورد مهم دیگری که در توسعه اقتصادی شهر مرزی بندر آستارا از نظر ساکنین این شهر مورد توجه بوده، تقویت بازارچه‌های مرزی است که علاوه بر جذب گردشگران، در اشتغال‌زایی ساکنین شهر آستارا نیز نقش به‌سزایی را می‌تواند ایفا کند. شکل شماره ۴، درصد مسائل و مشکلات شهر آستارا از نظر ساکنین این شهر را نشان می‌دهد.

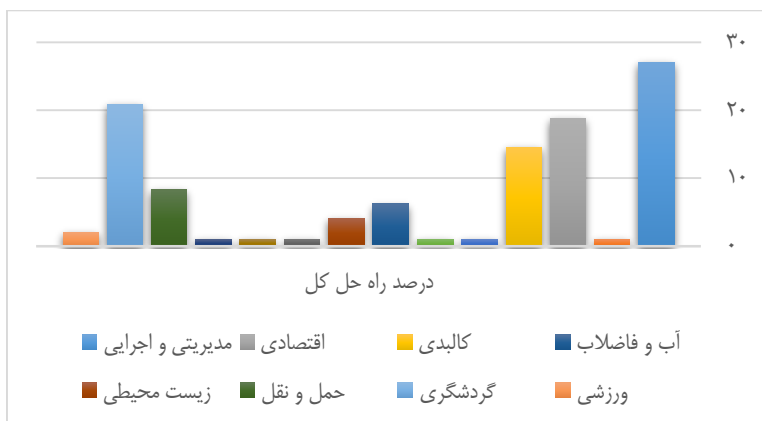


شکل شماره ۴. مسائل و مشکلات شهر آستارا

راه‌حل‌های پیشنهادی ساکنان جهت حل مسائل و مشکلات شهر

مهم‌ترین راه‌حل‌های پیشنهادی ساکنین شهر مرزی بندر آستارا در ارتباط با مسائل و مشکلات این شهر، عبارت‌اند از راه‌حل‌های مرتبط با بخش مدیریتی و اجرایی (همبستگی، نظارت و رسیدگی مسئولین)، گردشگری با تکیه بر استفاده از ظرفیت‌های طبیعی مانند وجود دریای کاسپین و سایر مراکز تفریحی و همچنین راه‌حل‌های مرتبط با بخش اقتصادی مانند اشتغال‌زایی از طریق ایجاد شهرک‌های صنعتی و تولیدی می‌باشند. در شکل شماره ۵،

درصد راه‌حل‌های پیشنهادی برای حل مسائل و مشکلات شهر آستارا از نظر سائقین این شهر، قابل مشاهده است.



شکل شماره ۵. راه‌حل‌های پیشنهادی برای حل مسائل و مشکلات شهر آستارا

ماتریس عوامل داخلی و خارجی شهر بندر آستارا در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است. نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید جدول مذکور حاصل تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه‌های توزیع شده در سطح شهر می‌باشد.

جدول شماره ۲. ماتریس عوامل داخلی و خارجی شهر مرزی بندر آستارا

ضعف‌ها (W)	قوت‌ها (S)	عوامل داخلی و خارجی
W_1 : کف پوش نامناسب معابر	S_1 : هم‌جواری با ساحل دریای کاسپین به‌عنوان لبه قوی	
W_2 : عدم تفکیک پسماند	S_2 : وجود بازارچه ساحلی در آستارا به‌عنوان قلب اقتصادی شهر	
W_3 : عدم وجود هتل و مسافرخانه مناسب در سطح شهر	S_3 : عبور رودخانه خواجه گری از میانه شهر	
W_4 : عدم صلاحیت و تخصص مسئولین	S_4 : انتفاع از رودخانه مرزی آستارا چای واقع در مرز میان ایران و آذربایجان	
W_5 : عدم وجود شفافیت و اطلاع‌رسانی	S_5 : امنیت بالای شهر	
W_6 : عدم وجود برنامه و امکانات گردشگری مناسب جذب گردشگر	S_6 : موقعیت جغرافیایی مناسب شهر جهت جذب گردشگر	
W_7 : فرسودگی بافت شهر		

<p>W_۸: عدم مقاومت سازه‌ای باعث قدیمی شهر نسبت به زلزله</p>	<p>گذران اوقات فراغت S_۷: وجود بازارچه‌های متعدد و معروفیت این بازارها در سطح کشور S_۸: وجود مراسم‌های آیینی و بومی</p>	
<p>استراتژی انطباقی یا محافظه‌کارانه (WO) W_۲O_۹: حل فناوریانه معضل پسماند شهر با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها W_۳O_۷: بهبود زیرساخت‌های گردشگری در راستای افزایش ظرفیت مسافرپذیری شهر W_۴O_۴: توجه ویژه مسئولین شهری به نوسازی و بهسازی فضای شهری W_۶O_۵: پیاده‌سازی طرح پارادایم داده باز جهت افزایش مشارکت بین شهروندان</p>	<p>استراتژی تهاجمی (SO) S_۱O_۱: بهره‌گیری از لبه‌قوی دریای کاسپین در راستای استفاده از پتانسیل جذب گردشگران خارجی S_۲O_۷: تقویت بازارچه‌های ساحلی و مرزی در راستای افزایش گردشگری آستارا S_۶O_۷: استفاده از موقعیت جغرافیایی برای بهره‌گیری از فرصت گردشگری سلامت و تقویت مراکز بهداشتی شهر آستارا S_۸O_۲: رونق اقتصادی شهر از طریق ایجاد بسترهای برگزاری رویدادها S_۷O_۶: بهره‌گیری از فرصت اشتغال‌خانی برای بانوان در جهت ساخت صنایع دستی استان S_۷O_۸: برگزاری نمایشگاه‌های عرضه مستقیم محصولات S_{۳,۴}O_۳: ایجاد فضای مناسب جهت بهره‌برداری از رودخانه‌های سطح شهر</p>	<p>فرصت‌ها (O) O_۱: ورود گردشگران خارجی از طریق راه‌های مرزی به آستارا O_۲: فرصت بهره‌برداری بهتر از تالاب استیل جهت جذب بیشتر گردشگر O_۳: امکان استفاده از رودخانه‌های موجود در شهر جهت جذب گردشگر O_۴: فرصت ایجاد مکان‌های تفریحی و فرهنگی در زمین‌های بایر O_۵: فرصت استفاده از مشارکت مردم O_۶: استفاده از راهکار توانمندسازی جهت اشتغال‌زایی بانوان O_۷: فرصت‌های مختلف گردشگری و بوم‌گردی O_۸: فرصت استفاده از تنوع راه‌های ارتباطی O_۹: استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها</p>

<p>تهدیدها (T)</p> <p>T_۱: از بین رفتن کیفیت فضای شهری</p> <p>T_۲: مهاجرت جوانان از شهر به دلیل کمبود شغل و امکانات</p> <p>T_۳: تعطیلی بازارچه‌های مرزی</p> <p>T_۴: احتمال قطعی برق در زمان وقوع حوادث غیرمترقبه</p>	<p>استراتژی اقتضائی یا رقابتی (ST)</p> <p>S_۵T_۲: افزایش انگیزه بخش خصوصی برای انجام زیرساخت‌های فیزیکی و کالبدی در راستای توسعه گردشگری</p>	<p>استراتژی تدافعی یا دفاعی (WT)</p> <p>W_۶T_۳: بهبود عملکرد بازارچه مرزی آستارا و استفاده بیشتر از قابلیت‌های تجاری آن</p> <p>W_۱T_۱: بهبود وضعیت معابر شهر در راستای بهبود کیفیت فضای شهری و ایجاد جذابیت برای گردشگران</p> <p>W_۷، T_۴: توسعه و تقویت امکانات حیاتی شهر جهت مدیریت صحیح در زمان حادث شدن بحران</p>
--	--	---

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

پس از شناسایی نقاط قوت و ضعف، آن‌ها را در جدول شماره ۳ قرار می‌دهیم. ابتدا بر اساس اهمیتی که هر کدام از نقاط قوت و ضعف دارند، به آن‌ها از بین اعداد ۵-۱، عددی را اختصاص می‌دهیم. سپس نمره‌های اختصاص داده شده به نقاط قوت و ضعف را با هم جمع نموده و نمره هر کدام از موارد را تقسیم بر جمع نمرات می‌کنیم تا ضریب اهمیت نسبی هر کدام از نقاط قوت و ضعف سنجیده شوند. در گام بعدی نمره واکنش ۳ یا ۴ را به نقاط قوت و نمره واکنش ۱ یا ۲ را به نقاط ضعف اختصاص می‌دهیم. در گام آخر، ضریب اهمیت نسبی در نمره واکنش ضرب می‌گردد و بدین ترتیب نمره نهایی حاصل می‌شود.

جدول شماره ۲. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

ردیف	قوت	نمره	ضریب اهمیت نسبی	نمره واکنش	نمره نهایی
۱	هم‌جواری با ساحل دریای کاسپین به‌عنوان لبه قوی	۴	۰/۰۶	۴	۰/۲۵
۲	وجود بازارچه ساحلی در آستارا به‌عنوان قلب اقتصادی شهر	۴	۰/۰۶	۴	۰/۲۵
۳	عبور رودخانه خواجه‌گری از میانه شهر	۳	۰/۰۵	۳	۰/۱۴

Archive of SID

۴	انتفاع از رودخانه مرزی آستارا	۳	۰/۰۵	۴	۰/۱۹
۴	چای واقع در مرز ایران و آذربایجان	۳	۰/۰۵	۳	۰/۱۴
۵	امنیت بالای شهر	۴	۰/۰۶	۴	۰/۲۵
۶	موقعیت جغرافیایی مناسب شهر جهت جذب گردشگر	۴	۰/۰۶	۴	۰/۲۵
۷	وجود بازارچه‌های متعدد و معروفیت این بازارها در سطح کشور	۴	۰/۰۶	۳	۰/۱۹
۸	وجود مراسم‌های آیینی و بومی	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۳
۱	کف پوش نامناسب معابر	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۳
۲	عدم تفکیک پسماند	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۳
۳	عدم وجود هتل و مسافرخانه مناسب در سطح شهر	۵	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۴	عدم صلاحیت و تخصص مسئولین	۵	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۵	عدم وجود شفافیت و اطلاع‌رسانی	۵	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۶	عدم وجود برنامه و امکانات گردشگری مناسب جذب گردشگر	۵	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۷	فرسودگی بافت شهر	۳	۰/۰۵	۲	۰/۰۹
۸	عدم مقاوم‌سازی بافت قدیمی شهر نسبت به زلزله	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۳
۶۴	جمع کل	۶۴	۱/۰۰	۲/۷۵	

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

پس از شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها، آن‌ها را در جدول شماره ۴ قرار می‌دهیم. ابتدا بر اساس اهمیتی که هر کدام از فرصت‌ها و تهدیدها دارند، به آن‌ها از بین اعداد ۵-۱، عددی

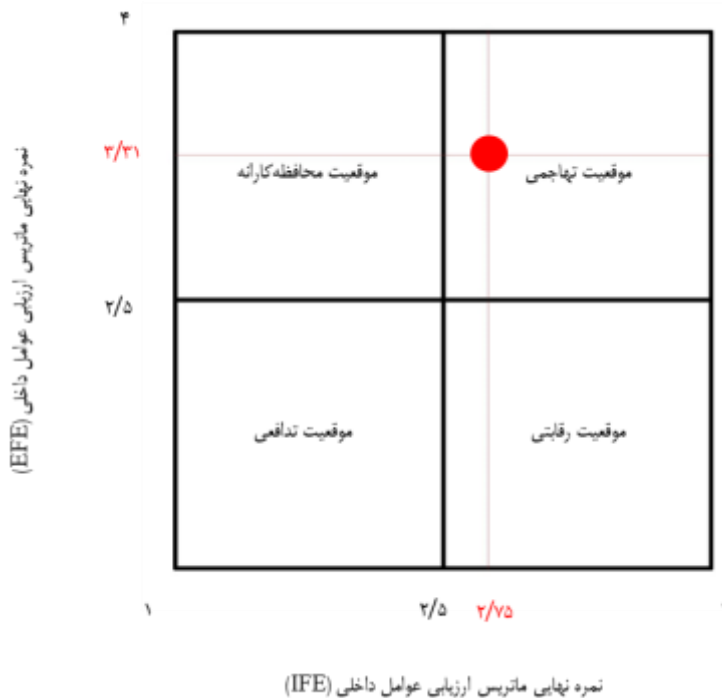
را اختصاص می‌دهیم سپس نمره‌های اختصاص داده شده به فرصت‌ها و تهدیدها را با هم جمع نموده و نمره هر کدام از موارد را تقسیم بر جمع نمرات می‌کنیم تا ضریب اهمیت نسبی هر کدام از فرصت‌ها و تهدیدها سنجیده شوند. در گام بعدی نمره واکنش ۳ یا ۴ به فرصت‌ها و نمره واکنش ۱ یا ۲ را به تهدیدها اختصاص می‌دهیم. در گام آخر، ضریب اهمیت نسبی در نمره واکنش ضرب می‌گردد و بدین ترتیب نمره نهایی حاصل می‌شود.

جدول شماره ۴. ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

ردیف	فرصت	نمره	ضریب اهمیت نسبی	نمره واکنش	نمره نهایی
۱	ورود گردشگران خارجی از طریق راه‌های مرزی به آستارا	۵	۰/۱۰	۴	۰/۳۹
۲	فرصت بهره‌برداری بهتر از تالاب استیل جهت جذب گردشگر	۵	۰/۱۰	۴	۰/۳۹
۳	امکان استفاده از رودخانه‌های موجود در شهر جهت جذب گردشگر	۴	۰/۰۸	۳	۰/۲۴
۴	فرصت ایجاد مکان‌های تفریحی و فرهنگی در زمین‌های بایر	۳	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۵	فرصت استفاده از مشارکت مردم	۳	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۶	استفاده از راهکار توانمندسازی جهت اشتغال‌زایی بانوان	۴	۰/۰۸	۴	۰/۳۱
۷	فرصت‌های مختلف گردشگری و بوم‌گردی	۵	۰/۱۰	۴	۰/۳۹
۸	فرصت استفاده از تنوع راه‌های ارتباطی	۴	۰/۰۸	۴	۰/۳۱
۹	استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها	۴	۰/۰۸	۴	۰/۳۱
ردیف	تهدید	نمره	ضریب اهمیت نسبی	نمره واکنش	نمره نهایی
۱	از بین رفتن کیفیت فضای شهری	۴	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۲	مهاجرت جوانان از شهر به دلیل کمبود شغل و امکانات	۴	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
۳	تعطیلی بازارچه‌های مرزی	۳	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
۴	احتمال قطعی برق در زمان وقوع حوادث غیرمترقبه	۳	۰/۰۶	۲	۰/۱۲
	جمع کل	۵۱	۰/۲۷	۴۲	۳/۳۱

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE MATRIX) *Archive of SID*

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE MATRIX) به ماتریس عوامل داخلی-خارجی IE نیز معروف است. این ماتریس بر اساس ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) تشکیل می‌گردد. بدین ترتیب نمره‌های نهایی حاصل از یافته‌های جدول ۴ یعنی عدد ۲/۷۵ و جدول ۵ یعنی عدد ۳/۳۱ را در ماتریس IE قرار می‌دهیم. ناحیه‌ای که محل تلاقی دو خط را در شکل شماره ۶ نشان می‌دهد، بیانگر آن است که راهبردهای تعیین شده برای شهر مرزی آستارا در حالت تهاجمی و قوی قرار دارند.



شکل شماره ۶. ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک

در گام بعدی همان‌گونه که در جدول شماره ۵ قابل مشاهده است، ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM) شهر مرزی بندر آستارا تدوین شده است. نمره جذابیت جزئی هر راهبرد متناسب با هر کدام از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید تعیین گشته و سپس

در نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) که از جداول شماره ۳ و ۴ استخراج شده‌اند، ضرب می‌گردد. بدین ترتیب نمره جذابیت مشخص شده و در نهایت نمره‌های جذابیت هر استراتژی جمع بسته شده و مطابق جدول شماره ۵ محاسبه می‌شوند.

جدول شماره ۳. ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM) شهر مرزی بندر آستارا

راهمبردها										عوامل داخلی و خارجی	نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	
توجه ویژه مسئولین شهری به نوسازی و بهسازی فضای شهری	حل معضل پسماند شهر با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها	رونق اقتصادی شهر از طریق ایجاد بسترهای برگزاری رویدادها	تقویت بازارچه‌های ساحلی و مرزی در راستای افزایش گردشگری	بهره‌گیری از لبه قوی دریای کاسپین در راستای استفاده از پتانسیل جذب گردشگران خارجی	نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE)	نمره جذابیت استراتژی	نمره جذابیت جزئی	نمره جذابیت استراتژی	نمره جذابیت جزئی			
۰/۵۰	۲	۰/۲۵	۱	۱/۰۰	۴	۰/۷۵	۳	۱/۰۰	۴	۰/۲۵	هم‌جواری با ساحل دریای کاسپین به‌عنوان لبه قوی	S _۱
۰/۲۵	۱	۰/۲۵	۱	۰/۷۵	۳	۱/۰۰	۴	۰/۷۵	۳	۰/۲۵	وجود بازارچه ساحلی در آستارا به‌عنوان قلب اقتصادی شهر	S _۲
۰/۱۴	۱	۰/۲۸	۲	۰/۲۸	۲	۰/۲۸	۲	۰/۲۸	۲	۰/۱۴	عبور رودخانه خواجه‌گری از میانه شهر	S _۳
۰/۱۹	۱	۰/۳۸	۲	۰/۱۹	۱	۰/۳۸	۲	۰/۱۹	۱	۰/۱۹	انتفاع از رودخانه مرزی آستارا چای واقع در مرز ایران و آذربایجان	S _۴
۰/۲۸	۲	۰/۱۴	۱	۰/۴۲	۳	۰/۴۲	۳	۰/۴۲	۳	۰/۱۴	امنیت بالای شهر	S _۵
۰/۲۵	۱	۰/۲۵	۱	۰/۷۵	۳	۰/۷۵	۳	۰/۷۵	۳	۰/۲۵	موقعیت جغرافیایی مناسب شهر جهت جذب گردشگر	S _۶

Archive of SID

۰/۲۵	۱	۰/۵۰	۲	۰/۷۵	۳	۱/۰۰	۴	۰/۵۰	۲	۰/۲۵	وجود بازارچه‌های متعدد و معرفیت این بازارها در سطح کشور	S _۷
۰/۳۸	۲	۰/۱۹	۱	۰/۷۵	۴	۰/۳۸	۲	۰/۳۸	۲	۰/۱۹	وجود مراسم‌های آیینی و بومی	S _۸
۰/۵۰	۴	۰/۲۵	۲	۰/۲۵	۲	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	کف پوش نامناسب معابر	W _۱
۰/۲۵	۲	۰/۵۰	۴	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	عدم تفکیک پسماند	W _۲
۰/۴۷	۳	۰/۱۶	۱	۰/۴۷	۳	۰/۳۱	۲	۰/۴۷	۳	۰/۱۶	عدم وجود هتل و مسافرخانه مناسب در سطح شهر	W _۳
۰/۴۷	۳	۰/۴۷	۳	۰/۱۶	۱	۰/۱۶	۱	۰/۱۶	۱	۰/۱۶	عدم صلاحیت و تخصص مسئولین	W _۴
۰/۴۷	۳	۰/۳۱	۲	۰/۳۱	۲	۰/۳۱	۲	۰/۳۱	۲	۰/۱۶	عدم وجود شفافیت و اطلاع‌رسانی	W _۵
۰/۴۷	۳	۰/۳۱	۲	۰/۴۷	۳	۰/۴۷	۳	۰/۶۳	۴	۰/۱۶	عدم وجود برنامه و امکانات گردشگری مناسب جذب گردشگر	W _۶
۰/۳۸	۴	۰/۰۹	۱	۰/۱۹	۲	۰/۰۹	۱	۰/۰۹	۱	۰/۰۹	فرسودگی بافت شهر	W _۷
۰/۵۰	۴	۰/۲۵	۲	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	عدم مقاوم‌سازی بافت قدیمی شهر نسبت به زلزله	W _۸
۰/۳۹	۱	۰/۷۸	۲	۱/۱۸	۳	۱/۵۷	۴	۱/۱۸	۳	۰/۳۹	ورود گردشگران خارجی از طریق راه‌های مرزی به آستارا	O _۱
۰/۷۸	۲	۰/۷۸	۲	۱/۱۸	۳	۰/۷۸	۲	۰/۳۹	۱	۰/۳۹	فرصت بهره‌برداری بهتر از تالاب استیل جهت جذب گردشگر	O _۲
۰/۴۷	۲	۰/۴۷	۲	۰/۴۷	۲	۰/۴۷	۲	۰/۷۱	۳	۰/۲۴	امکان استفاده از رودخانه‌های موجود در شهر جهت جذب گردشگر	O _۳
۰/۷۱	۳	۰/۴۷	۲	۰/۷۱	۳	۰/۴۷	۲	۰/۴۷	۲	۰/۲۴	فرصت ایجاد مکان‌های تفریحی و فرهنگی در زمین‌های بایر	O _۴
۰/۷۱	۴	۰/۷۱	۴	۰/۵۳	۳	۰/۵۳	۳	۰/۵۳	۳	۰/۱۸	فرصت استفاده از مشارکت مردم	O _۵
۰/۶۳	۲	۰/۶۳	۲	۰/۹۴	۳	۰/۹۴	۳	۰/۶۳	۲/۰۰	۰/۳۱	استفاده از راهکار توانمندسازی جهت اشتغال‌زایی بانوان	O _۶

Archive of SID

۰/۳۹	۱	۰/۳۹	۱	۱/۱۸	۳	۱/۱۸	۳	۱/۱۸	۳	۰/۳۹	فرصت‌های مختلف گردشگری و بوم‌گردی	O _۷
۰/۶۳	۲	۰/۳۱	۱	۰/۹۴	۳	۰/۹۴	۳	۱/۲۵	۴	۰/۳۱	فرصت استفاده از تنوع راه‌های ارتباطی	O _۸
۰/۹۴	۳	۱/۲۵	۴	۰/۶۳	۲	۰/۶۳	۲	۰/۶۳	۲	۰/۳۱	استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها	O _۹
۰/۶۳	۴	۰/۱۶	۱	۰/۴۷	۳	۰/۳۱	۲	۰/۳۱	۲	۰/۱۶	از بین رفتن کیفیت فضای شهری	T _۱
۰/۳۱	۲	۰/۳۱	۲	۰/۴۷	۳	۰/۶۳	۴	۰/۴۷	۳	۰/۱۶	مهاجرت جوانان از شهر به دلیل کمبود شغل و امکانات	T _۲
۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۲۴	۲	۰/۴۷	۴	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	تعطیلی بازارچه‌های مرزی	T _۳
۰/۳۵	۳	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	احتمال قطعی برق در زمان وقوع حوادث غیرمترقبه	T _۴
۷۹/۱۲		۰۹/۱۱		۰۲/۱۶		۷۱/۱۵		۳۹/۱۴			جمع نمره‌های جذابیت استراتژی	

اولویت‌بندی راهبردهای شهر مرزی بندر آستارا

در این مرحله، گزینه‌های مختلف استراتژی‌های شناسایی شده در مرحله قبل، مورد ارزیابی و قضاوت قرار می‌گیرند و راهبردهای موردنظر بر اساس نمره جذابیت استراتژی‌ها مطابق جدول شماره ۶ اولویت‌بندی می‌شوند.

جدول شماره ۴- اولویت‌بندی راهبردهای شهر مرزی بندر آستارا

اولویت	نمره جذابیت	نوع راهبرد	راهبرد
۱	۱۶/۰۲	تهاجمی	بهره‌گیری از لبه قوی دریای کاسپین در راستای استفاده از پتانسیل جذب گردشگران خارجی
۲	۱۵/۷۱	تهاجمی	تقویت بازارچه‌های ساحلی و مرزی در راستای افزایش گردشگری
۳	۱۴/۳۹	تهاجمی	رونق اقتصادی شهر از طریق ایجاد بسترهای برگزاری رویدادها
۴	۱۲/۷۹	محافظه کارانه (انطباقی)	حل معضل پسماند شهر با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها
۵	۱۱/۰۹	محافظه کارانه (انطباقی)	توجه ویژه مسئولین شهری به نوسازی و بهسازی فضای شهری

نتیجه گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، شناخت قابلیت‌ها و موانع موجود در مسیر توسعه شهر مرزی بندر آستارا و تحلیل راهبردهای مؤثر در توسعه این شهر بوده است. توسعه شهر آستارا به جهت موقعیت استراتژیک آن می‌تواند باعث ارتقای پایداری این شهر گردد. بنابراین لزوم تهیه برنامه توسعه راهبردی برای شهر آستارا، آن را به سوی توسعه پایدار در همه ابعاد آن سوق خواهد داد.

باید اذعان داشت که علی‌رغم آن که موضوع مقاله حاضر با پژوهش‌های (هادی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴) و (طولابی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸) شباهت‌هایی از لحاظ روش کلی تحقیق و محدوده مورد مطالعه دارد، ولی از لحاظ جزئیات روش تحقیق و نتیجه‌گیری تفاوت‌های اساسی بین مقاله حاضر و پژوهش‌های مذکور، وجود دارد. علی‌رغم آن که در نتایج پژوهش (هادی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴) ذکر شده که جهت توسعه واقعی شهر، باید از نگاه کارشناس محور و نخبه‌گرایی صرف پرهیز شود و مشارکت باید از پائین به بالا صورت گیرد، ولی در پژوهش مذکور، مشارکت شهروندان مورد غفلت قرار گرفته است. در حالی که نوآوری مقاله حاضر در آن است که ماتریس SWOT شهر با استفاده از مصاحبه با ساکنین شهر تشکیل شده است. به عبارتی در مقایسه با پژوهش‌های مشابه، در این مقاله، رویکرد مشارکتی و تعامل با ذی‌نفعان و ذی‌نفعان شهر مورد توجه ویژه قرار گرفته و رویکرد از پائین به بالا مدنظر بوده است که این مهم یکی از گام‌های اساسی در تدوین برنامه راهبردی شهر می‌باشد. همچنین یکی دیگر از تفاوت‌های مقاله حاضر با پژوهش (هادی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴) در این است که در مقاله حاضر، ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE MATRIX) جهت شناسایی موقعیت راهبردها، تشکیل شده است. در حالی که در پژوهش (هادی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴) این ماتریس تشکیل نشده است و فقط امتیازات هر کدام از راهبردهای چهارگانه جمع بسته شده و موقعیت راهبرد اصلی از این طریق تعیین شده است. همچنین در مقاله حاضر علاوه بر تشکیل ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک، اولویت‌بندی راهبردها با استفاده از روش QSPM نیز انجام گرفته است.

در مقاله حاضر همانند پژوهش (هادی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴)، برآیند راهبردهای تدوین شده برای این شهر مرزی، در موقعیت تهاجمی قرار دارد. این بدان معنی است که با برنامه‌ریزی صحیح و اصولی می‌توان از نقاط قوت و فرصت‌های این شهر، حداکثر بهره را برد. به عبارتی راهبردهای تهاجمی راه‌حل‌های کنشگر هستند؛ در چنین وضعیتی شهر با استفاده از نقاط قوت خویش و بهره‌گیری از فرصت‌ها در جهت نیل به توسعه پایدار گام برمی‌دارد.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر، سه مورد از راهبردهای تهاجمی برای توسعه شهر مرزی بندر آستارا، به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: بهره‌گیری از لبه قوی دریای کاسپین در راستای استفاده از پتانسیل جذب گردشگران خارجی، تقویت بازارچه‌های ساحلی و مرزی در راستای افزایش گردشگری و رونق اقتصادی شهر از طریق ایجاد بسترهای برگزاری رویدادها. از طرفی دو مورد از راهبردهای پنج‌گانه تعریف شده برای این شهر، راهبردهای محافظه‌کارانه یا انطباقی هستند که رتبه‌های آخر را به دست آورده‌اند. این‌گونه راهبردها درصدد آن هستند که با کاستن از ضعف‌ها، حداکثر استفاده را از فرصت‌های موجود را ببرند. این راهبردها عبارت‌اند از حل معضل پسماند شهر با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها و توجه ویژه مسئولین شهری به نوسازی و بهسازی فضای شهری.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) اشرفی، یوسف (۱۳۸۸) CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکردی تحلیلی، فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۷، شماره ۲۳، صص. ۱۰۵-۸۹.
- ۲) بهزاد فر، مصطفی و زمانیان، روزبه (۱۳۸۷) برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری با تکیه بر بخش محصول نمونه موردی: شهرستان نیشابور، نشریه بین‌المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید (ویژه‌نامه مهندسی معماری و شهرسازی)، دوره ۱۹، شماره ۶، صص. ۱۰۳-۸۹.

- ۳) پورمجیدی، رضا؛ عزت پناه، بختیار؛ حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۹۸) بررسی و تحلیل استراتژی‌های توسعه در شهرهای مرزی مطالعه موردی: شهرهای کشور ایران و ترکیه، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۹، شماره پیاپی ۳۴، صص. ۶۴-۵۱.
- ۴) پیرعلی، علیرضا و سیادت، سعیده (۱۳۹۱) تدوین استراتژی توسعه اقتصادی شهرهای مرزی با استفاده از مدل SWOT مطالعه موردی: شهرهای مرزی شرق کشور، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، ۳۰ و ۳۱ فروردین‌ماه ۱۳۹۱، دانشگاه سیستان و بلوچستان، صص. ۶۰۴-۵۹۷.
- ۵) پیری، عیسی؛ رسولی، محمد؛ سعیدپور، شراره؛ محمودنژاد، رضا (۱۳۹۸) آینده‌پژوهی بازارچه‌های مرزی در راستای توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهر سردشت)، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۴، صص. ۳۰۴-۲۸۸.
- ۶) جمالی، حسین؛ سجادی، ژیللا؛ رضویان، محمدتقی؛ حیدری، جهانگیر (۱۳۹۷) ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رضایتمندی از مقاصد گردشگری مطالعه موردی: شهرهای ساحلی استان بوشهر، گردشگری شهری، دوره ۵، شماره ۳، صص. ۶۴-۴۹.
- ۷) حسینی، سیدعلی؛ پورزال، مریم؛ ویسی، رضا (۱۳۹۲) نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری شهرهای ساحلی در سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۶۸؛ مورد مطالعه: شهر نوشهر، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، دوره ۴، شماره ۲ (پیاپی ۸)، صص. ۱۲۴-۱۱۳.
- ۸) حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۹۶) کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، چاپ پنجم، تهران: آزاد پیم.
- ۹) خلیل‌آبادی، حسن (۱۳۹۰) استراتژی توسعه شهری، تهران: انتشارات مهکامه.
- ۱۰) دیوسالار، اسدالله؛ علی‌اکبری، اسماعیل؛ بخشی، امیر (۱۳۹۷) بررسی نقش رشد هوشمند در توسعه پایدار شهرهای ساحلی. مورد مطالعه: شهر بابلسر. مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال ۸، شماره ۲۹، صص. ۲۰۰-۱۸۱.
- ۱۱) رهنما، محمدرحیم و توانگر، معصومه (۱۳۸۹) نقش شهرهای مرزی در فرایند جهانی‌شدن و توسعه منطقه‌ای ایران مطالعه موردی: شهرهای مرزی استان خراسان رضوی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۶، شماره ۳، صص. ۱۸۵-۱۵۲.

- ۱۲) رهنما، محمدرحیم؛ غلامزاده خادر، مرتضی؛ جعفری سیدآباد، وحید (۱۳۹۱). تحلیل جایگاه شاخص‌های راهبرد توسعه شهری CDS در شهر چناران، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۲، شماره ۲۶، صص. ۱۰۷-۱۲۵.
- ۱۳) زینده، عدالت؛ یوسفی فرد، سمیه؛ شرفی، محسن (۱۳۹۱). چگونگی توسعه شهرهای مرزی در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ (مطالعه موردی: استان گیلان)، فصلنامه دانشکده علوم و فنون مرز، سال ۳، شماره ۲، صص. ۷۷-۱۰۶.
- ۱۴) سالاری پور، علی‌اکبر؛ حسام، مهدی؛ برادران، آرش و حمیدی، آرمان (۱۳۹۹). تبیین راهبردهای توسعه گردشگری خلاق در شهر رشت، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۷، شماره ۳، صص. ۱۴۲-۱۲۷.
- ۱۵) سلمانی مقدم، محمد؛ اکبری، الهه؛ میری، الهام (۱۳۹۵). ارزیابی نحوه تأثیر بازارچه مرزی بر روند توسعه کالبدی شهر مورد شناسی: بازارچه مرزی یزدان در شهر حاجی آباد، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۲۱، صص. ۳۲-۱۹.
- ۱۶) سلیمی، سبحان، محمدرضا؛ ابراهیم‌زاده، عیسی؛ منصوری، کامران (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل شاخص‌های راهبرد توسعه شهری CDS، مطالعه موردی: شهر کازرون، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره ۱۴، شماره ۲ (پیاپی ۴۷)، صص. ۴۴۰-۴۲۷.
- ۱۷) شکوهی، محمد اجزا؛ اسکندری ثانی، محمد؛ محمدآبادی، جواد (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM، مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، سال ۱۱، شماره ۱، صص. ۱۰۵-۱۲۵.
- ۱۸) صفرزاده، سوسن (۱۳۹۸). تحلیل جایگاه شاخص‌های راهبرد توسعه شهری در شهرهای مرزی مورد مطالعه: شهر مرزی قاین، فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی، سال ۸، شماره ۴ (پیاپی ۳۱)، صص. ۸۲-۹۵.
- ۱۹) صلاح کار، صابر و زینده کپته، عدالت (۱۳۹۴). تحلیل ژئوپلیتیکی آمایش مناطق مرزی با تأکید بر پدافند غیرعامل (مطالعه موردی: شهرستان مرزی آستارا)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۴، شماره ۱۵، صص. ۳۹-۶۲.
- ۲۰) ضرابی، اصغر و محبوب فر، محمدرضا (۱۳۹۲). کاربرد مدل SWOT- QSPM در تدوین استراتژی توسعه گردشگری شهر کاشان، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال ۳، شماره ۴ (پیاپی ۱۱)، صص. ۳۷-۵۸.

- ۲۱) طالشی، مصطفی و گلچینی، سحر (۱۳۹۷) آمایش بازارچه‌های مرزی غرب ایران الگوی اقتصادی-کالبدی در پایداری شهرهای کوچک نمونه موردی: (بازارچه مرزی سیرانبد بانه)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۱۰، شماره ۳، صص. ۳۸۱-۳۹۵.
- ۲۲) طولابی نژاد، میثم؛ دولتشاهی، زینب و دولتشاهی، زینب (۱۳۹۸) راهبردهای توسعه گردشگری در شهر ساحلی آستارا، کنفرانس ملی اکوتوریسم، فرهنگ و توسعه گردشگری، مشهد، ۱۳ آذرماه ۱۳۹۸، صص. ۷۸-۹۵.
- ۲۳) کلانتری خلیل آباد، حسین؛ ابوبکری، طاهر؛ قادری، رضا؛ پورعلی، محمدعلی؛ سعیدی، انور (۱۳۹۱) ارزیابی میزان تحقق‌پذیری شاخص‌های توسعه پایدار شهری در مناطق مرزی (نمونه موردی: شهر پیرانشهر)، مدیریت شهری، دوره ۱۰، شماره ۳۰، صص. ۲۰۷-۲۲۲.
- ۲۴) محمودی، اصغر و زیاری، یوسف علی (۱۳۹۳) بررسی و ارزیابی توسعه‌یافتگی با استفاده از روش تاکسونومی عددی در شهرهای مرزی استان آذربایجان غربی، فصلنامه مدیریت، سال ۱۱، شماره ۳۴، صص. ۳۵-۴۸.
- ۲۵) مهدی‌زاده، جواد (۱۳۹۵) برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه آن در ایران)، چاپ چهارم، تهران: انتشارات آرمانشهر.
- ۲۶) نجفی، سعید (۱۳۹۸) تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه شهرهای مرزی با رویکرد آینده‌پژوهی (نمونه موردی: شهر زابل)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، پاییز ۱۳۹۸، دوره ۱۴، شماره ۳ (پیاپی ۴۸)، صص. ۷۷۳-۷۸۹.
- ۲۷) هادی‌زاده، سعید؛ زیننده، عدالت؛ پژم، محمود رضا (۱۳۹۴) تحلیل راهبردهای توسعه منطقه مرزی آستارا با استفاده از مدل SWOT، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۶، شماره ۱، صص. ۶۹-۹۰.

- 28) Cities, & United, & Local Governments. (2010) Policy paper on urban strategic planning: Local leaders preparing for the future of our cities, Mexico, United Cities and Local Governments
- 29) Heydari, Akbar. & Bakhtar, Soheila. (2018) Analyzing the Regional Development of Kurdish Border Cities Of Iran Using Sustainable Urban Development Indices (Study Area: Kurdistan Province), GeoJournal of Tourism and Geosites, Vol 23, No 3, pp.797-807.
- 30) Knippschild, Robert. (2005) Potentials of cross-border cooperation for strategic urban development in border regions.

- Designing and evaluating informal cooperation processes. [In:] Giffinger, R. (ed.), *Competition between cities in Central Europe: opportunities and risks of cooperation*. ROAD, Bratislava, pp.173-183.
- 31) Kurowska-Pysz, Joanna. & Castanho, Rui Alexandre. & Loures, Luís. (2018) *Sustainable Planning of Cross-Border Cooperation: A Strategy for Alliances in Border Cities*, *Sustainability*, Vol 10, No 5, pp.1-26.
- 32) Mokhtari Malek-Abadi, Reza Mokhtari. & Aliakbari, Esmaeel. & Khosravi, Bakhtiar. (2016) *Evaluating and Assessing Sustainability of Border Cities (Case study: border city: Baneh)*, *International journal of humanities and cultural studies*, pp. 624-644.
- 33) Sohn, Christophe. & Stambolic, Nora. (2015) *The urban development of European border regions: a spatial typology*, *Europa Regional*, Vol 21, No 4, pp.177-189.